

НАУКА ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА РЕАЛІЯ І ОБ'ЄКТ ПОЛІТИКИ

Традиційність, повсякденність нашого ставлення до світу ідей та світу речей, що підсвідомо властиве людині, часто перешкоджає адекватному розумінню їх сутності на різноманітних комунікативних перекрестях наших стосунків з цими світами; при цьому раціональність оцінки заміщується міфом. У статті розглядається співвідношення між раціональним та міфологічним образами науки в українському соціокультурному середовищі, що є досить актуальним і для формування матриці внутрішніх цінностей та мотивів діяльності дослідника, і для потреб соціального прогнозування та управління наукою.

Ключові слова: структура науки, науковий інструментарій, інформаційно-комунікативні технології, наукові аваркії, індекс цитування, імпакт-фактор (IF), індекс Хірша (h-індекс), технологія наукового дослідження, інформаційна безпека, ідеологізація науки, моральний імператив, свобода ученого.

У першому наближенні поняття «наука» віддзеркалює сферу витонченої інтелектуальної діяльності людини, орієнтованої на пізнання різноманітних феноменів оточуючого світу, а також вироблення, вдосконалення надійних (валідних) інструментів такого пізнання – репертуару методів, методик та технік дослідницького процесу. Логічне позиціонування науки у комунікативному просторі стосується межі між світами знаного та незнаного, між освоєними досвідом речами та своєрідною «річчю у собі», утаємниченість якої потенційно є безконечною, невичерпною та провокуючою до постійних дослідницьких зусиль. Сталість означеного підходу у тривалій історії та практиці наукових досліджень позбавляє нас необхідності вдруге винаходити велосипед, шукаючи відповідь на питання «що таке наука?».

Як своєрідна відрубна сфера українського суспільного життя, наука є на сьогодні об'єктом пильної уваги, роздумів, пропозицій та дискусій серед фахівців різних галузей знання, учених, а також політиків, журналістів, функціонерів системи соціального управління та деяких інших категорій суспільства. Про це свідчить, зокрема, широке суспільне обговорення проблем сутності та перспектив розвитку української науки, започатковане незалежним виданням України «Дзеркало тижня» у другій половині 90-х років, у ході якого було винайдено та сформульовано ряд актуальних завдань та способів їх розв'язання відомими вченими – К. М. Ситником, В. В. Смирновим, Я. С. Яцків, І. Р. Юхновським, Ю. Ю. Глебою, П. С. Кислим, Л. М. Шульманом, В. І. Стріхою, П. М. Таланчуком, В. А. Ткаченко, Б. А. Малицьким, В. В. Немошкаленко та іншими [див. 1]. Процес такого

обговорення є, по суті, перманентним і з різною мірою активності триває і в наш час.

Насамперед зауважимо, що інтереси *вченого* та *усіх інших акторів* — бізнесменів, журналістів, політиків, управлінців — у площині осмислення науки, її сутності та ролі у суспільному житті є *різними формами реакції* суспільної свідомості, які умовно можна співвіднести з інтровертними та екстравертними вимірами. Це так само зрозуміло, як і те, що людина, яка, наприклад, веде автомобіль вулицями міста сприймає це авто, відчуває та ставиться до нього зовсім по-іншому, ніж люди, які спостерігають за автомобілем з тротуарів або пішоходних переходів. Означена різниця виявляється миттєво при першому співставленні оцінок науки та її суспільної ролі у професіональному дослідницькому середовищі та вітчизняній громадській думці загалом. Так, зокрема, у доповіді, підготовленій фахівцями міжнародної місії «Fulbright-Ukraine» на тему «Наука в Україні: перспектива без перспектив?» зазначається, що для українського суспільства загалом характерна істотна байдужість до науки, про що свідчать результати спеціального соціологічного дослідження, у яких професія науковця не вважається престижною, перебуваючи у визначеному рейтингу професій на 60-му (!) місці [2]. Своєрідна матриця параметрів аналізу, оцінки науки, властива вченому, досліднику та матриця таких оцінок, створена іншими акторами, форматує у своїй взаємодії загальне суспільне бачення науки, визначення векторів її розвитку, динаміки цього процесу, його мети та способів досягнення мети. У певному сенсі ми маємо різні, часом протилежні за змістом та системоутворюючими цінностями моделі оцінки науки, які, власне, віддзеркалюють позиції різних суспільних груп, репрезентують різне бачення та ставлення до науки в українському соціокультурному середовищі. Гарною наочною ілюстрацією до означеного суспільного стану може бути всесвітньо відомий фотознімок під назвою «Earthrise» («Схід Землі»), зроблений американським астронавтом Біллом Андерсом з борту космічної станції «Аполлон — 8» у 1968 році. На цьому знімку Земля сходить над горизонтом Місяця, себто візуально зафіксований принципово новий, нетиповий (незвичний для традиційного сприйняття) ракурс взаємодії Землі та її супутника. Як зазначив пізніше сам астронавт, «Ми пройшли увесь цей шлях, щоб досліджувати Місяць, але самим важливим було те, що ми відкрили Землю» [3, *переклад наш* — Г.О.]. Учений завжди має бачити світ хоч трохи по-іншому ніж інші суспільні актори; коли він дивиться на нього так само як політики, управлінці чи бізнесмени, коли різниця між такими баченнями щезає — марно сподіватись на дослідницький процес та дослідницький продукт: вони розчиняються у надбаному досвіді, заміщуються

коментаторством, ідейними (теоретичними) репродукціями або плагіатом. Унікальність ученого, на наше переконання, ідентифікується не лише у його теоріях, логічних конструкціях, застосуванні несподіваних дослідницьких інструментів, але й (і чи не в першу чергу) – у його інтуїції, його вмінні побачити незвичайне у звичайних, на перший погляд, речах, його нетрадиційності у баченні та оцінках оточуючого світу.

Якщо спробувати більш коректно пояснити різницю між згаданими вище матрицями, то необхідно звернутися до поняття саморефлексії – фундаментальної характеристики, властивої як самій науці, так і людям, які їй служать.

З точки зору науки, як комунікативного процесу, наука завжди знаходиться у стані перманентного діалогу сама з собою, в результаті якого чіткіше визначається межа між знаним та незнаним світами. Це дозволяє науці актуалізувати коло дослідницьких проблем у різних галузях, виходячи, насамперед, з *логіки та результатів власних досліджень*. Такі дослідження лежать у площині фундаментальної науки і часто не мають високої (актуальної) позитивної кореляції з потребами суспільного виробництва, чи розв'язанням конкретних практичних проблем суспільного життя. Наприклад, розрахунки, які використовуються у сучасній супутниковій та автомобільній GPS-навігації, своїм корінням сягають теорії А. Ейнштейна, обґрунтованої понад сто років назад (!). Навіть у ефективних західних чи східних моделях економіки обсяги теоретичних винаходів фундаментальної науки ніколи не поглинаються актуальним суспільним виробництвом у повному обсязі. Як свідчить прислів'я, «неможливо з'їсти одразу цілого бика, а лише його окрему частину». Цей завжди наявний «надлишок» теоретичного знання слугує у суспільстві своєрідним орієнтиром науково-технічного прогресу та модернізації виробництва, а також інших систем соціальної комунікації. Ванневар Буш, який працював радником Ф. Рузвельта з питань науки, зазначав, що «фундаментальні дослідження – це науковий капітал» [4, *переклад наш – Г.О.*]. Саме завдяки фундаментальним дослідженням було винайдено фотоелектричний ефект, принципи якого покладені в основу створення сонячних батарей. А фундаментальні дослідження у галузі фізики дозволили з часом винайти метод та технології комп'ютерної томографії, без яких неможливо уявити сучасну медицину, її клініко-діагностичний сегмент.

Неправомірно, на наш погляд, обмежувати саморефлексію науки виключно дослідницьким виміром цього явища. Дуже важливим компонентом саморефлексії у науці є збереження та захист її морального імперативу, своєрідного ціннісно-нормативного кодексу професійної діяльності вченого, функціонування наукових інститутів та організацій. У художньому вимі-

рі проблема прагнення до пізнання, не внормованого етичними аргументами, совістю ученого колоритно змальована М. Шеллі на початку XIX століття у образі Віктора Франкенштейна, який створив чудовисько із фрагментів померлих тіл, і потрапив у непрогнозовану залежність від свого творіння. Досить переконливим у фіксації та осмисленні морального імперативу вченого є, зокрема, і М. Булгаков, у творі «Собаче серце» (образ професора П. П. Преображенського). Гадаємо, що в сучасному світі актуальність питань моральних засад наукової діяльності неймовірно зростає разом із розвитком наукових відкриттів та винаходів, стрімким зростанням їх впливу на найрізноманітніші сфери людського життя. Саморефлексія науковця відбувається виключно у межах власної свідомості, яка перетворюється на специфічний об'єкт автокомунікації, і в цьому процесі формується певна система цінностей, які завжди складають феноменологічний фундамент потреб, інтересів та практичної поведінки особистості. Саме система цінностей науковця визначає, чи, скажімо, програміст є позитивним хакером як, наприклад, Л. Уолл – автор системи програмування Perl, або Р. Столлмен – засновник концепції вільного програмного забезпечення, або М. Цукерберг, який у 23 роки заробив \$ 1,5 млрд., заснувавши потужну соціальну мережу «Facebook», чи, навпаки, негативним, як А. Ламо, відомий несанкціонованими вторгненнями у системи Yahoo, Citigroup, Bank of America та Cingular, або Дж. Дрейпер – один із перших хакерів несанкціонованого доступу у історії комп'ютерного світу.

Поняття морального імперативу науки та вченого є багатогранним за своїм змістом. Викладений у «Етичному кодексі ученого України» (2009 р.), згаданий імператив регламентує соціальну поведінку та систему моральних цінностей, пов'язану із розробкою наукових досліджень, авторством, керівництвом науковими роботами, а також викладацьку та експертну діяльність [див. 5].

Не варто думати, що пропонований тут підхід до визначення змісту та сутності науковості є збідненим, оскільки заснований виключно на діалектиці двох ознак – технологічної (дослідницької) та морально-етичної (ціннісної). Ми робимо це свідомо, нехтуючи в оцінці науки соціальними й іншими суспільними аргументами та індикаторами, прагнемо виміряти, описати науку, виходячи з неї самої, так би мовити, із її автентичного змісту, абстрагуючись від впливу низки суспільних факторів, присутність яких у науці спричинює різною мірою її заангажованість і є вагомою причиною спотворення істини. У пропонованому підході така модель співпадає з поняттям «чистої науки» і тяжіє, таким чином, до інтерпретації науки у старому доброму позитивізмі,

який, як відомо, слугував і слугує загальнонауковою методологією і для «фізиків», і для «ліриків».

Описана вище (досить стисло) парадигма науки, заснована на діалектиці її технологічного та морально-етичного (ціннісного) елементів, легко може бути розгорнута як автентичний предмет дослідження у методології структурно-функціонального аналізу (Т.Парсонс), що надає можливості подолати ілюзію згадуваної збідненості, виявити нові риси та виміри наукової діяльності. Зауважимо, що формалізація науки під кутом зору властивої їй структури дозволяє не лише ідентифікувати її внутрішній зміст, але й зафіксувати, опредметнити різноманітні «комунікативні перехрестя» з іншими процесами та акторами суспільної споруди, що є вельми важливим у контексті соціального управління наукою, її зв'язку з виробництвом, бізнесом, освітою тощо. Отже, структурно наука являє собою певний спосіб взаємодії, зв'язку *трьох* базових елементів, а саме: наукового інструментарію (1), технологічних матеріалів, з якими працює дослідник (2) та, власне, самого науковця (3), який і надає усій означеній діяльності професійного змісту та цінності, «запускає» її. При цьому, науковий інструментарій, як такий, є синтетичним за змістом і об'єднує декілька важливих елементів, які, по суті, є своєрідними «знаряддями праці» ученого. До описуваного класу речей належать: методологія у самому широкому значенні цього слова, як система теоретичних та емпіричних методів, а також ансамбль дослідницьких методик та технік (а), інформаційно-комунікативні інструменти та технології (b), які, у свою чергу, можна поділити на *природні* (мова) і *штучні* (комп'ютерні пошукові сервери (системи) загального (Google, Yahoo, Live Search) та спеціального наукового пошуку (Web of science, Scopus, Pub Med та інші, більшість з яких, на жаль, є платними), а також комп'ютерне програмне забезпечення (наприклад, програми статистичного аналізу (Statistica, SPSS, OCA), програми для роботи з базами даних (MySQL, Oracle Database), програми моделювання процесів та явищ (MathCAD, Electronic Workbench), програми для розробки різноманітних прогнозів (Forecast Pro) та інші), а також лабораторно-технологічне обладнання, необхідне для експериментальної науки, верифікації дослідницьких проектів тощо (c). Учений, який не отримує наукової інформації, обсяги якої у сучасному світі подвоюються кожні 10 місяців, безнадійно залишиться на периферії дослідницького процесу.

Спектр технологічних матеріалів (2), з якими доводиться працювати досліднику і які складають своєрідний предмет його праці, також можна виміряти у першому наближенні категоріями *природних* та *штучних*. Проте, більш адекватною версією їх класифікації є, на нашу думку, поділ на *неорганічні*, *органічні* та

надорганічні (соціальні), що було запропоновано ще Г. Спенсером у останній чверті XIX ст. для позначення багатоманітності оточуючого світу, з яким наука є співставною у повному обсязі та власному різноманітті.

Ключовим, центральним елементом у структурі наукової діяльності є, безперечно, особистісний фактор — людська індивідуальність — вимірюваний, як зазначалось, системою професіональних та моральних якостей (індикаторів). Принагідно відзначимо історичну мінливість, рухомість таких індикаторів, що стосуються, передусім, професійних, дослідницьких характеристик ученого. Логіка розвитку сучасного світу загалом та науково-дослідної діяльності зокрема орієнтована на інтенсивну трансцивілізаційну комунікацію учених, які, заради збереження життя на планеті, мають винайти способи практичного розв'язання різноманітних глобальних проблем — бідності, екологічної безпеки, енергетичних ресурсів, здоров'я людини тощо. Ця обставина є вирішальним фактором, орієнтованим на руйнування національних автаркій у розвитку науки. Будь-яка національна наукова система, що претендує на замкненість у межах власного корпоративного досвіду, приречена в сучасному світі на руйнування та загибель. Гадаємо, що сьогодні вже не буде романтичною гіперболізацією теза давньоримського стоїка Луція Аннея Сенеки, згідно якої людина (дослідник) є, насамперед, громадянином світу, а не окремої держави. Якщо ми приймаємо цю тезу як відносну істину, то маємо визнати, що і поняття «учений» в сучасному світі має цілу низку нових професійних акцентів, ознак, зумовлених характером цивілізаційного розвитку. Насамперед це стосується розширення можливостей наукової комунікації ученого у світі. Відомо, що М. С. Грушевський, який тривалий час працював над створенням Українського соціологічного інституту, заснувавши його у Відні (1919-1924 рр.), однією із ключових вимог при добірї кадрів у цей науковий заклад висував ґрунтовне знання претендентами чотирьох (!) іноземних мов. Сьогодні, коли в Україні та світі активно працюють міжнародні наукові фонди та програми (наприклад, IREX або Fulbright), знання іноземних мов вітчизняними ученими перетворюється на потужний катализатор їх професійного вдосконалення та розвитку. Саме мовний бар'єр є однією з причин (хоча і не головною) мінімального проникнення результатів наукової діяльності українських учених у зарубіжні наукові видання, що мають високий імпаکت-фактор, який щорічно розраховується, починаючи з 60-х років, Інститутом наукової інформації (Institute for Scientific Information (ISI)) і означає, просто кажучи, рівень (рейтинг) визнання журналу науковою спільнотою. Основна ж причина наукової автаркії українських учених пов'язана з низькою конкурентністю, якістю виробле-

ного інтелектуального продукту, який можна було б запропонувати поза національними межами. За результатами вибіркового аналізу, проведеного головним науковим співробітником Інституту філософії НАНУ д. ф. н. В. Кузнецовим, на праці академіків НАНУ В. Геєца, Л. Губерського, М. Жулинського, В. Кременя, В. Литвина, Ю. Шемшученко у світі немає жодного посилання [6].

На наш погляд, для визначення ефективності наукової діяльності ширшого загалу дослідників в Україні не варто вдаватися до показників кількості опублікованих праць чи їх загального обсягу, як це традиційно робиться у більшості випадків. Ця пропозиція є так само очевидною як і той факт, що реальні достоїнства будь-якого твору (художнього чи наукового) ніяк не залежать від його обсягу. У науці відомо багато вчених із світовим ім'ям, творчий доробок яких вимірювався декількома або навіть однією працею. На місце такої, занадто формалізованої методики, слід покликати інші аргументи, а саме:

Імпакт-фактор (IF) журналів, у яких опубліковані наукові результати дослідника. Аналогічні показники, які активно використовуються у цивілізованому світі для визначення творчого внеску дослідника у наукову проблему (галузь), – індекс Хірша (h-індекс) або система Page Rank. Враховуючи, що Institute for Scientific Information індексує близько 9000 наукових журналів у більше як 60 країнах світу, така методика визначення наукового доробку українських вчених (незважаючи на її певну формалізацію) є більш ефективною, надійною (валідною).

Реальний індекс цитування ученого, який свідчить, чи його робота залучена у науковий обіг (регіональний, національний, міжнародний), чи просто написана та надрукована. За даними д. ф.-м. н. С. Коляди, у 2007 р. серед наукових організацій України лиш НАНУ згадується на 677 місці у загальному списку з-понад 3.000 дослідницьких центрів Європи та світу за цитуванням у галузі науки; жодний з українських університетів у цей перелік, на жаль, не потрапив (!) [7]. Згідно оцінок спеціалістів Національного наукового фонду США, кількість посилань на роботи українських дослідників у світі складає всього лиш 0,09% (!), що у 9 разів поступається аналогічним показникам Росії, не кажучи вже про колосальний розрив з країнами-лідерами у сфері науки [8].

Загальна кількість та рівень наукових конференцій, у роботі яких брав безпосередню участь дослідник впродовж фіксованого часу.

Участь ученого у розробці та впровадженні міжнародних наукових проектів – як у галузі фундаментальних, так і прикладних досліджень.

Наукове «Я» дослідника завжди прагне до унікальності, неповторності, своєрідної альтернативності світу гіпотез, ідей та теорій, воно живе певний час самодостатньою, утаємниченою внутрішньою субстанцією, яка дозволяє заховати відкриття на фазі його обґрунтування, яка дозволяє без зовнішніх рестрикцій спокійно та виважено перевірити — спочатку інтуїтивно, а потім логічно або експериментально — істинність винайденого, а вже затим — з внутрішнім переконанням, що все зроблено близьким до істини — цей власний продукт (гіпотезу, ідею чи теорію) можна відпускати у зовнішній світ подібно до того, як жінка відпускає у світ немовля, попередньо ховаючи, вирощуючи, пестячи і оберігаючи його впродовж певного часу у своєму тілі. Саме тому професіональному науковцю, з точки зору його ментальних, феноменологічних рис, завжди притаманні певна закритість від зовнішнього світу, усамітненість з самим собою, коли найактуальнішою у переживаннях та діяльності є лише одна річ — нова гіпотеза, ідея чи теорія, що продукуються його інтелектом, його досвідом, його моральним імперативом. Означений взаємозв'язок, необхідно зауважити, має безліч історичних підтверджень. Добре відомо, наприклад, що Альберт Ейнштейн, працюючи над формулюванням спеціальної теорії відносності у 1905 році, яка, на думку багатьох учених, виявилась однією із найдосконаліших теоретичних конструкцій за всю історію фізики, впродовж 10 діб не полишав свого робочого кабінету в Берліні, приймаючи час від часу лише їжу та воду, яку приносила йому дружина Мілева Маріч.

Адекватною до суті описаного явища є і опрідмечувана зовнішня поведінка науковця, що здійснюється у реальних обставинах, сфері практичної комунікації людей. У сучасному цивілізованому дослідницькому просторі навряд чи можна вважати виправданим публічне та докладне анонсування напрямків чи окремих тем перспективної творчості вчених, вважаючи, насамперед, на високу конкурентність інтелектуального та соціального середовища. Ось чому будь-яка змістовна інформація, спроможна створити конкурента у науковій галузі, завжди є закритою, обмеженою у доступі (за так званими «рівнями доступу» («access levels»)) навіть для тих, хто працює у її межах. Певний час (особливо на етапі теоретичної розробки) вільного обігу у науковому світі така інформація не має. Більше того, така інформація є об'єктом системного захисту структури, що її продукує. Загальновідомо, наприклад, що Microsoft Corporation щорічно витрачає до 40 відсотків прибутків на потреби власної інформаційної безпеки. Звісно, потреба у такій діяльності виникає там і тоді, де і коли продукується інформація, яка являє собою істотну практичну цінність і яку, в силу означеної при-

чини, якраз і варто захищати. Цілком логічно та переконливо у власній філософській системі охарактеризував проблему інформаційної дискретності (закритості) К. Кастанеда, підкреслюючи, що «чим більше оточуючі знають, що ви собою являєте і чого від вас слід очікувати, тим сильніше це обмежує вашу свободу» [9]. У дослідницьких сферах, де дороговартісна наукова інформація з різних причин відсутня, згадана потреба не є актуальною. Але чи маємо ми тоді достатньо підстав називати такі дослідницькі сфери наукою? Ніж, який не ріже, – зауважував у ХІХ столітті К. Маркс, – не має споживчої вартості. Наука, яка не продукує фундаментальних або практичних результатів (знань), верифікованих емпірично (актуально чи потенційно) та запитуваних суспільством, навряд чи є наукою насправді.

Навряд чи можливо заперечити той факт, що науковість – це певна якість, продукт дослідницького процесу, яка, по суті, не може бути встановлена жодним іншим актором поза межами науки, крім того, хто такий процес практично впроваджує і здійснює. Єдиною валідною експертизою науковості може виступати лише професійна аудиторія фахівців-дослідників, які різняться між собою галузевими інтересами, методологіями, досвідом та кваліфікацією.

Гадаємо, що в сучасних умовах, коли в науці стрімко росте математизація дослідницьких процедур і, зокрема, обробки даних (в соціології, економічних науках, галузях прикладної політології, прикладної психології) такий підхід є виправданим і перспективним. Визнання цієї тези, тягне за собою ряд логічних наслідків, а саме:

– наука, вироблений нею інтелектуальний продукт, процедури дослідження не можуть регламентуватись ідеологією, як упорядкованою системою поглядів на суспільство. Так само за межами означеної регламентації знаходяться політичні та соціальні аргументи, уподобання, присутність яких руйнує об'єктивність наукових результатів. Наука, науковість, на наше переконання, закінчується там і тоді, де і коли вона потрапляє у щільні обійми державної (чи іншої) ідеології, або перетворюється на служницю у сфері соціальних, політичних інтересів корпоративних груп (політичних партій та блоків, громадських, суспільно-політичних рухів тощо);

– визначення професійного (і, відповідно, соціального) статусу вченого в кінцевому рахунку корелює більшою мірою із його науково-кваліфікаційними характеристиками, рівнем його відомості та визнання у корпоративних колах дослідників; національні чинники та громадянство є факторами другорядними, залежними. Як емпіричне свідчення саме такої субординації характеристик учених є обрання деяких із них до складу

Академій наук інших країн, безвідносно до наявного громадянського статусу.

Ідеологізація науки загалом і суспільствознавства зокрема — давня стійка традиція, що характеризує український соціум як у форматі Радянської тоталітарної системи, так і часів самостійності. Ця традиція у практичному вимірі призводить до істотних обмежень творчого потенціалу науки, позбавляє її ефекту евристичності, змушує дотримуватися шаблонів і догм у поясненні соціокультурних феноменів, перешкоджає ефективному інтелектуальному обміну з іншими науковцями та школами у сфері міжнародної співпраці. Внаслідок означеної залежності цілі галузі як природничого (технічного), так і гуманітарного знання взагалі виводились за межі науки (генетика, соціологія), заміщувались своєрідними інтелектуальними мутантами. З огляду на діалектику ідеології і науки, є, у певному сенсі, коректним, коли наука дозволяє сформулювати ідеологічні цінності, але коли ідеологія форматує наукові цінності (а ще гірше — результати), то ситуацію слід визнати ненормальною. Ідеологія не може торувати шлях науці, визначаючи домінанти такого шляху; за такого симбіозу наука перестає існувати як сфера об'єктивного знання, перетворюється на пропагандистське знаряддя у руках панівного класу. Емпіричними ознаками такого стану науки в Україні є перманентні спроби переписувати національну історію, вихвалити чи засуджувати відрубні історичні події, відомих історичних діячів. Навіть зміна президентської влади 2010 року в нашій державі містила зміну ідеологічних акцентів, зокрема, стосовно персонажу С.Бандери, що, очевидно, незабаром дістане адекватне відзеркалення і в практичних політичних кроках, і в «науці», покликаний такі кроки підтверджувати та схвалювати. «... Какое время на дворе, — писав Б. Пастернак, таков Мессия!». Напевне, містифікація цього світу починається із містифікації ідей про його минуле.

Ідеологізація науки в Україні як процес виявляє себе також і у сфері стимулювання наукової діяльності, доборі та використанні певних інструментів такого стимулювання. І якщо ці інструменти пов'язані лише з риторичними апеляціями до відродження національної історії, обґрунтування національної ідеї, розвитку української культури, пошуку ефективних моделей розвитку економіки тощо, суспільство в результаті отримує заслабкі (а, часом, навіть шкідливі) аргументи для ініціації, впровадження наукових досліджень. Досить часто такі ідеологічні заклики до науковців супроводжуються конкретизацією завдань щодо збільшення обсягів виробленої продукції (у друкованих аркушах), докорінного оновлення дослідницької проблематики (відповідно до «вимог часу») та підвищення якості наукових розробок (з нечіткими,

розмитими параметрами такої якості). Однак у цивілізованому світі, до якого ми прагнемо (із запевнень відомої частини українських політиків), жодний вид професійної діяльності (в тому числі і наукової) не має домінуючого ідеологічного освячення (за винятком, хіба що служби раввина у синагозі, чи ксьондза у костьолі). Англійський прем'єр, чи американський президент не закликають, наприклад, фермерів підвищувати врожайність зернових, збільшувати надої молока так само, як ректор (президент) Принстона, Гарварда чи Оксфорда не закликає учених публікувати певну кількість наукової продукції впродовж року. Замість таких закликів використовують ефективні економічні та соціальні механізми, в тому числі щодо науки. Видатки на наукові дослідження складають у розвинених країнах у межах 2-3% валового внутрішнього продукту, а у США – понад 3%. «...З приходом моєї адміністрації, – констатував Б. Обама на щорічному зібранні американської Національної академії наук 27 квітня 2009 року, – закінчився час, коли наука йшла слідом за ідеологією» [10, переклад наш – Г.О.]. Витрати на науку в розрахунку на одного науковця на рік в Україні становлять 2 тис. доларів США при 195 тис. – у США, 172 тис. – у Франції та 142 тис. – в Японії. Внаслідок цього кількість фахівців, які виконують науково-технічні роботи, за останні 15 років скоротилася в Україні втричі [11]. Ясна річ, що за такої збідненості матеріальних ресурсів розвитку української науки (питання ефективності використання того, що авансується на науку, тут поки що не обговорюється), суспільству доводиться «запускати» неадекватні механізми стимулювання досліджень, апелюючи до патріотизму та цілого ряду інших позаекономічних аргументів. Але визнати такий підхід продуктивним для потреб розвитку дослідницького потенціалу держави навряд чи коректно.

Середній вік кандидата наук в Україні – понад 50 років, доктора наук – понад 60, академіка та член-кореспондента – страшно вимовити (з огляду на середньостатистичні показники тривалості життя в Україні, люди стільки не живуть) [2]. У той же час середній вік команди американських науковців, яка керувала космічним проектом «Аполлон-17», склав всього лише 26 років [3]. З точки зору реального стану та перспективи розвитку української науки ці показники є вельми симптоматичними – такими, що стимулюють гостру практичну потребу суттєвого переформатування наукової галузі.

Список використаних джерел:

1. Наука в Украине: на пути реформирования или на перепутье / В. Смирнов, К. Сытник, Л. Шульман, П. Таланчук // Зеркало недели. – Режим доступу: <http://www.zn.ua/3000/3100/6739/>.

2. Габович О., Кузнецов В. Наука в Україні: Перспектива без перспектив? — Режим доступу: http://www.fulbright.org.ua/62_16_u.html.
3. Remarks by the President at the National Academy of Sciences Annual Meeting. The White House. Office of the Press Secretary. April 27, 2009. — Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-the-National-Academy-of-Sciences-Annual-Meeting/.
4. Remarks by the President at the National Academy of Sciences Annual Meeting. The White House. Office of the Press Secretary. April 27, 2009. — Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-the-National-Academy-of-Sciences-Annual-Meeting/.
5. Етичний кодекс ученого України. — Режим доступу: <http://znc.com.ua/ukr/news/2009/20090123ethic.php>.
6. Габович О., Кузнецов В. Наука в Україні: Перспектива без перспектив? — Режим доступу: http://www.fulbright.org.ua/62_16_u.html.
7. Наука проедать. — Режим доступу: <http://expert.ua/articles/12/0/3196/>.
8. People & Society. — Режим доступу: <http://www.nsf.gov/news/overviews/people/index.jsp>.
9. Інтерв'ю Кита Томпсона с Карлосом Кастанедой, журнал «New Age». Режим доступу: <http://kastaneda.org.ua/index.php?cat=act&id=15&c=i>.
10. Remarks by the President at the National Academy of Sciences Annual Meeting. The White House. Office of the Press Secretary. April 27, 2009. — Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-the-National-Academy-of-Sciences-Annual-Meeting/.
11. Оцінки та напрями реформування системи державного стимулювання науково-освітнього розвитку України. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juli/24.htm>.

Traditionality and our commonplace treatment of the ideal and material world, which is subconsciously conditioned, often prevents us from an adequate understanding of their essence at various communicative crossroads of our relations with these worlds. Owing to this fact, the rationality of evaluation is replaced by a myth. This article examines the correlation between a rational and mythological image of science in Ukrainian sociocultural environment, which is urgent both for the formation of the matrix of the internal values and motives for the activities of a scientist, and also for the needs of social prediction and science managing.

Key words: structure of science, scientific tools, information and communication technologies, scientific autarkies, citation index, impact factor, Hirsch number (h-index), technology of a scientific research, information security, ideologisation of science, moral imperative, freedom of a scientist.

Отримано 07.03.2010